

הדף היומי

מדרשית הדף היומי

הבית הרוחני שלך

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת ברכות - דף יא

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מעט ביאורים ב"ברכת התורה"

במארה הערוך השלחן (א"ח סי' מו' ס"ד) שהברכה מתחלקת, בתחילה הברכה כעין ברכת המצות קודם העשיה, זו הברכה של "לעסוק בדברי תורה". אח"כ הברכה היא "והערב נא" שבזה אין דומה ת"ת לכל המצוות, שבכל המצוות עשיית המצוה היא באיברים, לכן מטבע הברכות הם "להניח" "לקבוע" וכד', אולם מצוות ת"ת מקורה בלב ובמוחו ואם לא בין מה לומד אין לימודו כלום, ואם כונתו שלא לשמה אין לימודו כלום, לכן צריך לברך דרך בקשה שיעזור ד' לידע תורתו וללמוד בה כראוי. לכן הברכה היא אף על המשך הדורות. ואח"כ באה הברכה על עצם זה ש"בחר בנו ונתן לנו את תורתו".

"לעסוק בדברי תורה"

ע"פ ב"ח ובט"ז (א"ח סי' מז) שהקב"ה נתן תורה לעם ישראל שאיש ישראל יעמול ויטרח ויהנה בפלפול ובמשא ומתן של תורה. ולכן הלשון הוא על עסק התורה ולא על לימוד גרידא. שביאור "עסק" הוא מכניס ומוציא מביא ומוליך כאדם שעיסוקו הוא בדבר פלוני הכוונה שענינו הוא בתחום מסוים. (ועיין בפתיחה ל"ונגש הכהן אות' ו' מה שביאר לפ"ז) ומבואר בב"ח שברכה זו היא ברכת המצוות.

אמנם בע"ז יוסף הביא בשם החות יאיר שהיה לומר 'וציונו ללמוד תורה'. אלא מאחר ולא כל אדם זוכה להבין נתקנה הברכה במטבע של "לעסוק". לומר אף מי שאינו זוכה ללמוד אלא עוסק במקח וממכר, אם הוא מספיק ללומדי תורה שיוכלו ללמוד הרי הוא מעשה גדול כוחו מהעושה. ולכן נאמר בלשון של עסק שקאי אף על העוסקים במו"מ ולא רק גבי הלומדים.

בספר החיים (לאח המהר"ל) הביא שענין עסק הוא כמו "מתעסק" שאע"ג שאין הטעם ידוע יעלה לנו לת"ת כמו שמתעסק בקדשים מוגדר כעשייה.

"והערב נא"

באבודרהם ובר"י בן יקר פי' מלשון "ערבות" שיהיה ערב לנו. ובט"ז כתב שתייהיה מתוקה עלינו שנעסוק בה לשמה ללא כוונת אחרות. ידוע ומפורסם דברי האבני נזר (בהקדמה לאגלי טל) שיעיקר מצוות לימוד התורה להיות בשמחה ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו ולאחר שנהנה נעשה בדיוק בתורה.

כתב הלבוש שתפילתנו היא שעל אף שנלמד היום דברים חדשים וערבים לא יפגום בטעם הלימוד של אתמול שלא ידחה יתעם ופנינו טעם וישאר בפנינו הטעם הראשון עם ערבות הטעם האחרון.

כתב הלבוש (לבוש מלכות א"ח סי' מז אות' ו') שהעולה לתורה ברור למה מברך ברכה לפני הקריאה וברכה לאחר הקריאה, כמו ברכת הנהנין שמברך לפנייה ואחריה. אלא, מדוע בבוקר מברך האדם שתי ברכות. ונוקט בעל הלבוש שברכת 'אשר בחר בנו' היא ברכה אחרונה על הלימוד של אתמול, רק עתה יכול לברך היות ואין רגע שהוא פטור מללמוד עד שישן, וכאשר קם מברך ברכה אחרונה. וברכת 'לעסוק' היא ברכה ראשונה על מה שילמד היום. ומה שהקדימו אותה לפני אשר בחר בנו הוא משום קריאת התורה.

ושאל השואל את הלבוש (שם בהגהה) לכאורה השניה היא הפסק בין הלימוד לברכה, ועוד ככל ברכת הנהנין כבר נתעכל המזון ה"נ על מה יברך. וענה לו הלבוש הפסק לא ישיך ברא דאין לו אפשרות לברך קודם, שהרי מצווה ללמוד עד שישן והוא אנוס, כאשר עבר האנוס יברך. ואין זה כנתעכל המזון, שבמזון לאחר זמן עיכול אין לו מאותה אכילה מאומה. בדברי תורה עתה הוא זוכר מה שלמד וע"ז נאמר בתהילים "ותורתך בתוך מעי" ועל זה מברך כדון ברכת הנהנין בסופה. (ועיין בקה"י לברכות סי' כב)

והוא שפ"א (ע"ה"ב פ"י חוקת) שכשם שעל המזון יש ברכה על נתינת המזון ויש ברכה אח"כ על התעבירה והתועלת שהמזון מביא לאדם. ה"נ בתורה ברכה על עצם התורה וברכה על התועלת והחיית שהיא נותנת לאדם.

"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו"

עוד נתחייבנו להבין בברכת "ונתן לנו" נותן התורה" על עצם בחירת עם ישראל ונתינת התורה. פעם נאמר בלשון עבר ופעם בלשון הווה. וכן מדוע פותח ומסיים בברוך.

והנה בערוה"ש (שם סט"ז) נקט שיש כאן שני ענינים שחברו לברכה אחת. עצם נתינת התורה בהר סיני וזה תחילת הברכה "ונתן לנו" בעבר ועל זה אנו מודים לקודשא בריך הוא. ובנוסף "נותן התורה" על נתינתו לנו בכל יום. (ועיין אף בט"ז) וז"ל הערוה"ש (שם ס"ג) שבכל עת ובכל רגע חונן הקב"ה ונותן לאדם בינה להבין בתורתו ובפרט שחידושי תורה יש בכל יום חדשים. עכ"ל. נמצא שיש כאן ברכה אחת על עצם נתינת התורה. ופוחתת בברוך ומסיימת ברוך שהם שני חלקים של נתינת גבי העבר וגבי ההווה.

ועוד כתב רבי הלל דוד טריווש מוילנא (בפתיחה לספרו 'ונגש הכהן' אות' א' ואו"ל) שכתב השל"ה שהקב"ה במתן תורה נתן לעם ישראל את התורה כתיב "את הדברים האלה דבר ד' אל כל קהלכם מתוך האש הענן והסעפ"ל קול גדול לא יסף" אמר רש"י שלא פסק הקול וקיים לעולם ד"א לא יסף לא והסעפ"ל וכו'. ושני הדברים אמת שכל התורה, המצוות, הסייגים, הפירושים והביאורים וכל מה שתלמיד ותיק עתיד ללמוד היה כבר בתוך אותו הקול שיצא מפי הגבורה. אלא עדיין לא יצא מכח אל הפועל. כלומר הקול פסק אולם עדיין לא נתברר אצלינו בשלמות. ודבר זה לא יפסק עד ביאת הגואל שכל דור ודור מוסיפים נדבך על מה שביארו בדורות הקודמים ועי"ש.

ולפ"ז דברי הערוה"ש נתבאר ביותם שבאמת נתינת התורה בסיני ונתינת התורה בכל יום ענין אחד להם שאנו מודים ומיטיבים את הדברים שנאמרו אז וכל דור ודור לפי ענינו שומע את הקול גדול. ולכן הברכה היא על נתן בעבר ועל נותן בהווה. (ועיין בב"ח שברכה זו היא ברכת השבח וההודאה)

"אשר בחר בנו" ביאר בע"ז יוסף, מדוע זה "בחר בנו" הרי הקב"ה הציע את התורה לאומות העולם והם לא היו חפצים בה. אלא ההודאה על בחר בנו בכפיה, שלעתיד יאמרו אומות העולם להקב"ה הרי לא כפית עלינו הר כניגות כמו שחייבת את עם ישראל.

סיכום הדף

נושא היום: צורת הקריאה. הפטורים. ברכות ק"ש. ברכות התורה. ברכה אחת שבמקדש

אמרה תורה "בשכבך ובקומך", **לדעת ב"ש**, למדנו צורת הקריאה בערב בהטיה על הצד, בבוקר, יקרא בעמידה. **לב"ה**, כל אדם קורא כראונו שהרי נאמר "ובלכך בדרך", והמכר "בשכבך ובקומך" ללמד על זמני החיוב **היני** בשעה ששוכבים ובשעה שקמים. (מעשה דר"ט יובא בדברי הנ"מ)

לב"ש כדי לומר את זמני החיוב היה מספיק לומר בעבר ובבוקר, **ממה** שדקדקה תורה לומר "בשכבך ובקומך" **למדנו** על צורת הקריאה. **ובלכתך לב"ש**, ללמד על פטור לטרוז שכנס את **הבתולה** וטרוז הוא בטרוזת מצווה. והכנס את **האלמנה** חייב בק"ש של **ולמסקנא חייב למרות שעוסק במצוה, שהרי אינו טרוז ויכול לקיים שניהם**. **בשבתך בביתך** לפטור עוסק במצוה שפטור מק"ש, **וביאור הפסוק למד ר"פ** בדרך' כדרך של רשות חייב לקרא ק"ש, ובמצווה פטור. **ומסקנת הנ"מ** שדורשים ממה שאמרו 'בשבתך' ו'בלכתך' ולא 'בשבת' ו'בלכתך', ולא כל טרידה פוטרת, **אלא** טרידה של מצווה, שהרי טרוז באיבוד ממונו או אבל חייב בק"ש. **שאמר רבי אבא בר זבדא בשם רב**, אבל פטור רק מתפילין שנאמר בהם 'אפ"ר' [1]

מבואר בברייתא, **לדעת ב"ה** ניתן לקרא ק"ש בכל אופן שיהיה, עומד, יושב, מוטה, הולך ועושה במלאכתו. מעשה **ברבי ישמעאל** שהיה **מוטה וראב"ע** היה זקוף, והגיע זמן ק"ש של ערבית. ראב"ע הטה, ור"י זקף. **תמה** ראב"ע, **ביאר ר"י**, נעמדתי כדברי ב"ה שאפשר לקרא ק"ש של ערבית בעמידה, אתה קראת כב"ש בהטיה, **ומעתה** כיון שאתה הטת אם הייתי ממשיך בהטיה היו קובעים התלמידים שהלכה כב"ש שבערבית בהטיה, לכן נעמדתי.

לגבי פסק ההלכה נאמר ג' שיטות, **א**. **דעת רבי יוחנן**, יכול לעשות או כב"ש או כב"ה. **ב**. **לדעת רב יוסף** פסק שהעושה כב"ש לא יצא ידי חובתו. **והראיה**, נחלקו ב"ש וב"ה בדיון סוכה שהיושב בה ושולחנו בבית, אם יוצא ידי חובת סוכה. **והביאו ראה** ממה שנכנסו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ריו"ח בן החורנית ומצאוהו שישב בסוכה ששולחנו היה בבית ולא אמרו לו כלום, אי"כ סוכה זו כשרה. **ודחו ראה זו**, ששם אמרו לו שאם נוהג כך לא קיים מצוות סוכה מימיו, **מוכח** שהנוהג כב"ש לא יצא ידי חובתו. **ג**. **דעת רבנ"י**, העושה כדברי ב"ש מתחייב בנפשו, ממה שנמכר במשנה שאמר ר"ט שהיה מהלך בדרך ונצטר לקרא ק"ש כב"ש והסתכן מחמת שודדים. **ואמרו לו** אם היית ניזוק, היית חייב על עצמך כיון שהחמרת שלא כדו ועברת על דברי ב"ה.

ברכות ק"ש, **בשחרית** מברך ב' ברכות לפני ק"ש (יוצר אור. אהבה רבה/אהבת עולם). וא' אחריה (אמת ואמונה). **ובערב** ב' קודם (מערוב ערבים. אהבת עולם), וב' אחריה ק"ש (אמת ואמונה והשכיבו). **בב' ברכות** שלאחר ק"ש של ערבית, א' ארוכה וא' קצרה. **אסור** לשנות ממה שטבעו חכמים, **ולכן** בארוכה אסור לקצר **וכן** בקצרה אסור להאריך [2]. **ברכות מסיימות** 'בברוך' אסור להשמיט את הסיימות. **וכן** ברכות שלא מסיימות 'בברוך' אסור להוסיף.

הברכות שאומר בשחרית, ברכה א': אמר רבי יעקב בשם רבי אושעיא, יוצר או ובורא **חושך**, א' ממנה היה עדיף לומר "ובורא נוגה" שביאורו לילה בלשון מעולה, **מ"ח ביאר רבא** רצו להזכיר במפורש בריאת הלילה. (לא שייך לבאר שהסמכו על לשון הפסוק "והחושך", שהרי נאמר "עושה שלום ובורא רע" ובכ"ז שינו ללשון מעולה "ובורא הכל"). **ביאר אב"י** שאף בערב מזכירים מידת יום, "גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור".

ברכה ב': אמר רבי יהודה בשם שמואל אהבה רבה, וכן הורה ר"א לבנו רבי פדת. וכן מבואר בברייתא שאין אומרים 'אהבת עולם' אלא אהבה רבה. **ולדעת רבנן** אומרים 'אהבת עולם', ע"פ המבואר "אהבת עולם אהבתך על כן משכתך חסד".

אמר רבי יהודה בשם שמואל, למד תורה לפני שקרא ק"ש לברך 'ברכות התורה', **ואם קרא ק"ש** שוב אינו צריך לברך ברכות התורה על לימודו [3]. שהרי יצא ידי חובתו אהבה רבה. **נחלקו על מה מברך ברכות התורה**, **לר"ה**, על פסוקי תורה ולא על מדרש. **לר"א**, למקרא ומדרש מברך, על משנה אינו מברך. **לר"י**, אף על משנה מברך, ואינו מברך על תלמוד. **ולר"ז** על הלמוד גם מברך [4]. שהיה **אמר רבי חייא בר אשי**, שהיה לפני רב שלימדו 'תורת כהנים' והשכים נטל ידיו, ברך ברכות התורה ולימדו, אי"כ **מוכח** שאף תלמוד צריך לברכה.

הברכה: לרב יהודה בשם שמואל, "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה". **ר"י** ח"ס"פ, "והערב נא ד' אלקינו את דברי תורתך בפנינו ובפסיוות עמך בית ישראל ונהיה אנתנו וצאצאינו ונצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ונפיקי תורתך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל". **לרב המנוג**, "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתך ברוך אתה ה' נותן התורה". **אמר רב המנוג**, "אשר בחר' היא ברכה המעולה, ולכן [5] יאמר את כל הברכות הנזכרות.

סדר ברכות ק"ש בבית המקדש, ה'סג' אמר לכהנים שיברכו 'ברכה אחת', ברכו וקראו עשרת הדיברות, **בנוסף אמרו** ק"ש, והיה אם שמוע, ויאמר, וברכו את ה' אלהיכם, אמת ויציב, סדר עבודה, ברכת כהנים, **ובשבת** שהחליפו שמירת המזבח היחיא הוסיף ברכה למשנה הנכנס **מבאתר הנ"מ** מה הכוונה 'ברכה אחת', רבי אבא ורבי יוסי בר אבא ורב מתנה לא ידעו לבאר. **ביאר רב יהודה בשם שמואל** שהכוונה ל'אהבה רבה', **רבי זריקא בשם רבי אמי** מתוך מעשה שהיה ולא בפירוש, שאמר רבי זריקא בשם רבי אמי בשם ר"ל, שברכות ק"ש אינם מעכבות זו את זו, ואם ברך ברכה אחת יצא ידי חובתו, והראיה ממה שאמרו בבית המקדש 'ברכה אחת'. **מכאן דינוק** לומר שיברכה אחת' היא 'יוצר אור', שיתכוון שאין המכרות מעכבות זו את זו, ולא ברך כלל 'אהבה רבה'. **אבל** אם 'ברכה אחת' הכוונה ל'אהבה רבה', מה הראיה שאין הברכות מעכבות, יתכן שיוצר אור ברכו אח"כ בשעה שהגיע הזמן. **ומסיקה הנ"מ** שאם הדברים לא נאמרו במפורש, יתכן לבאר שאמרו ברכה אחת היינו 'אהבה רבה', ומה שאמר ר"ל שאין הברכות מעכבות, **הכוונה** שהסדר שלהם לא מעכב ויכולים לברך 'אהבה רבה' לפני 'יוצר אור' שברכו וברך לאחר שהגיע הזמן.

הארות

[1] רש"י ביאר מחמת שאכל מתולל בעפרו ואין זה פאר. ע"י תודה' שנאמר ב' ביאורים היכן הפסק"מ בביאורו של רש"י [2] ע"י רש"י ואך שביאורו תודה' אחת בדבריו. ע"י עוד מאירו ותלמידי רבינו יונה. [3] ע"י בתודה' השכר, דווקא באופן שלמד מיד אחר התפילה, ועוד בענין הפסק בין הברכה ללימוד. [4] יש הרואים שרבה התייחס לאופן שקרא ק"ש על מה צריך לחזור ולברך ברכות התורה [5] הביא מהראשונים שהגיה, אמר ר"פ וכו'.